

ЖАШЫ ЖЕТЕ ЭЛЕКТЕРДИН ДЕВИАНТТЫК ЖУРУМ-ТУРУМУНА КАРШЫ КУРӨШУУ МЕНЕН АЛАРДЫН КЫЛМЫШТУУЛУГУН АЛДЫН АЛУУ

Аннотация: Бул макалада жаш өспүрүмдөрдүн девианттык журум-турумуна каршы курөшүү коомдогу кылмыштуулукту алдын алуунун бир туру катары мааниси жана өзгөчөлүгү баяндалат.

Аннотация: В этой статье повествуется значение и особенности борьбы против дивантное поведение несовершеннолетних как один из видов профилактики преступности в обществе.

Annotation: The meaning and the differeme of tighting against for deviant behaviour of teenagers and providing against for their crime in the society is given in this article.

Негизги сөздөр: Жаш өспүрүмдөр, девианттык журум-турум, коом, мамлекет, кылмышкер, факторлор.

Ключевые слова: Несовершеннолетние, девантное поведение, общество, государство, преступник, факторы.

Keywords: Minors devantnoe behavior, society, the state, the criminal factors.

Ар кандай эле цивилизациялык өнүккөн коомдо кундөлүк жашоо турмушун жөнгө салып турган социалдык нормалар жана эрежелер иште-лип чыгат. Бул социалдык нормалардын көптөгөн турлөрү бар: Мисалы, моралдык, укуктук, саясий, эстетикалык, корпорациялык, диний адаттар, салттар, өнөкөттөр, жөрөлгөлөр, ырым-жырымдар жана башкалар. Так ушул социалдык нормалар жана эрежелердин негизинде коом жашайт. Эгер коомдо аталган нормалар жок болсо, анда мамлекетте баш аламандык өкүм суруп, тактап айтканда, ар ким өзү билгенин жасап, башка жактарга зыян келтирүү менен журум-турум жасай башташмак. Ошол себептен, ар бир мамлекетте бардык адамдарга бирдей болгон укуктук жана нравалык ченемдер кабыл алынат жана калкка жайылтылат. Дал ушул, ченемдерди аткаруу жана сактоо милдети жарандарга жуктөлөт, эгер ченемдерди бузса, анда мамлекеттик мажбурлоо чаралары колдонулат. Демек, укуктук жана нравалык ченемдерге каршы бир же бир-нече жоруктарды инсан өзүнө же коомго реалдуу зыян алып келүү менен журум-турум жасоосу девианттык журум-турум деп аталат. Девианттык деген сөз англис тилинен «deviation» деген сөзүнөн алынып, бизче которгондо «бузулган» дегенди тушундурет.

Адамда негизинен девианттык журум-турум өспүрүм куракта пайда болот. Анткени, бала курактан чоң куракка өтуүдө, балада ар тараптуу личностук өнүгүү жүрөт. Өспүрүм курак бул-адамдын мүнөзү калыптанган

убакыт. Өспүрүмдүн журум-туруму бул-анын мүнөзүн калыптануусундагы пайда болгон сырткы татаал процесс. Өспүрүм курак адамдын инсандык калыптануусунда жана өнүгүүсүндө өзгөчө мааниге ээ [1]. Так ушул, мезгилде баланын ишмердүүлүгүнүн көлөмү кеңейет, анын мүнөзү сапаттуу жакка өзгөрүлө баштайт. Ошондой эле, анын жашоодогу керектөөлөрү жана кызыгуулары кучөйт, өзүн жана айлана чөйрөнү таанууга, өзүнүн мүмкүнчүлүктөрүн, жөндөмдүүлүктөрүн баалоого жана демилгелүү болууга умтула баштайт. Мындан сырткары, өспүрүм куракта баланын индивидуалдык инсандык калыптануусунда айлана чөйрөнүн, жакын адамдарынын таасири өзгөчө орунду ээлейт. Себеби дегенде, жаш балада келечекте кандай адам болуп чыгышы караңгы же болбосо белгисиз болот. Ушул учурда ар бир өспүрүмгө жол көрсөтүү, кеңеш беруу жана көмөк көрсөтүү жакындары тарабынан талап кылынат. Эгерде баланын өспүрүм курагында ага эч кандай жашоонун социалдык-экономикалык жагымсыз жагдайлары тоскоолдук кылбаса, туура, талапка ылайыктуу тарбия берилсе, психофизиологиялык, генетикалык ооруга чалдыгышына туртку берилбесе жана социалдык чөйрө позитивдүү таасир этсе, анда мындай балдар келечекте мыйзамчыл, эч кандай укуксуз же кылмыштуу аракеттерди жасабаган адам болуп чыгышына шарт тузулат. Анткени, бала жана өспүрүм куракта девианттык журум-турум, ал адамдын интеллектуалдык өнүгүүсүнүн деңгээлинин төмөндүгүнөн, инсан-дык калыптануу процессинин толук аяктабагандыгынан жана уй-булөсүнүн же жакындарынын терс таасир тийгизгенинен ошондой эле, коомдун, жамааттын, социалдык топтордун талаптарына көз каранды болгондугунан, туура жашоого багыт ала албагандыгынан келип чыгат [5]. Ошондуктан, мамлекет коомдун учурундагы кылмыштуулукту алдын алуу жана ага каршы күрөшүүдөн мурун, мамлекеттин келечеги болгон жаштардын өзүн алып журуусун бузулуусуна шарт тузбөстөн, тескерисинче бузулган журум-турумдарына каршы күрөшсө, келечекте кылмыштуулуктун келип чыкпоосуна негиз тузулат деп ойлойбуз.

«Жаман нерсенин артында жаман бар»-деп, элдик макалда айтылгандай эгер коомдун өсүп келе жаткан муундары өздөрүн туура эмес, башкача айтканда, укуксуз алып жүрсө анда, мыйзамсыз жана социалдык жат көрүнүштөр коомдо өз кучагын жаят. Ошол учун, мамлекет учурдагы кылмышкерлер менен күрөшпөстөн алардын журум-турумун жаш мезгилинен туура жана мыйзамчыл жакка буруу менен калыптандыруу керек. Ошондой эле, алардын жашоого туура көз караш менен өзүн алып журууга үйрөтүү зарыл. Демек, кылмыштуулуктун келип чыгуусунун эң башкы себеби болуп жаш өспүрүмдөрдүн өзүн алып журуусунун бузулуусу эсептелет. Өспүрүмдөрдүн өзүн алып журуусунун бузулуусуна каршы күрөшүү үчүн анын келип чыгуу себептерин изилдөө талап кылынат.

Жаш өспүрүмдүн өзүн алып журуусун бузулуусунун себептери төмөнкүдөй факторлордун негизинде пайда болот:[5]

1. Биологиялык фактор:

Баланын организмдеги физиологиялык жана анатомиялык өзгөчөлүктөрдүн таасиринен, анын коомго ыңгайланышуусу кыйынчылыкты туудурат. Натыйжада, баланын өзүн алып журуусу бузулуусу мумкун. Баланын мындай журум-турумда болуусуна төмөнкү факторлор туртку берет:

1.1. Генетикалык фактор. Эненин кош бойлуу мезгилинде туура эмес жана толук эмес тамактануусу, спирт ичимдиктерин, наркотикалык заттарды пайдалануусу, тамеки тартуусу жана эненин кош бойлуу мезгилиндеги психикалык жана физикалык соккулар, өнөкөт жана инфекциялык-саматикалык оорулары, баш мээ жана жыныстык оорулары ошондой эле, өзгөчө тукум куучулук ооруларда таасир этиши мумкун.

1.2. Психофизиологиялык фактор. Адам организмдеги психофизиологиялык соккулар, чыр-чатак абалдар, айлана чөйрөнүн химиялык курамы, энергиянын жаңы турлөрү, ар кандай саматикалык, аллергиялык, токсиндик ооруларга алып келет.

1.3. Физиологиялык фактор-бул суйлөө речтин дефекти, тышкы тузулуштун керумсуз жана толук эмес болгондугу, кебунче баллада теңтуштары жана жамаат ортосунда негативдуу мамиленин болуусуна алып келет.

2. Психологиялык фактор: Бул баладагы психопатологиялык же болбосо кээ бир жекече мүнөздөрүн жогорулап кетишинен улам, өзүн туура эмес алып журуусу ыктымал. Мындай өзүн алып журуусунун бузулуусу, анын нерв системаларынын дуулугусунун жогорулатып, нервдик-психикалык ооруга алып келет. Натыйжада, баланын адекваттык эмес аракеттерди жасоого туртку берет. Баладагы аталган психикалык бузулуулар төмөнкүдөй сапаттарга алып келиши мумкун:

-эмоционалдык туруксуздук, башкача айтканда, урушчаак же агрессивдуу болуусуна алып келет;

-айлана-чөйрө менен мамиле кылуусу бузулат (өзгөчө теңтуштары менен);

-тез таарынчаак жана сабырсыздык болууга алып келет;

-өзүн-өзү баалоосу төмөндөп кетет;

-өзүнө-өзү ишенбөөчүлүк же каардуу болуп калуусу.

Жогорудагыдай баланын психопатологияга чалдыгышына бирден-бир баштапкы себеп болуп-ата-эненин балага толук эмес ата-энелик суйууну, мээримди, эркелетууну, көңүл бурууну бере албагандыгы же өз балдарына өзгөчө катуу мамиледе болуусу туртку берет. Мындай көрүнүштөргө дуушар болгон балдар, коопсуздук сезимдеринен ажыратылышып, өздөрүн жаман, керексиз жана суйкумсуз деп эсептешет. Жыйынтыгында, алардын өмүрүнө коркунуч, ден-соолугуна зыян келет жана коомго ыңгайлашуусу талаптагыдай болбой калат.

3. Социалдык-педогогикалык фактор.

Бул фактор негизинен мектептеги, уй-булөдөгү же коомдогу окуу тарбиялык иштердин толук же туура эмес болгондугунан келип чыгат. Атап айтсак, кээ бир балдар бир же көптөгөн предметтерди өздөштүрүүсү кыйынга турат. Ал

эми кээ бирлери өзүн алып журуусу бузулуусунан теңтуштары же педогогдору менен чыр-чатакка барышат, же болбосо, системалык турдө сабакты калтырышат. Ошондой эле, окууга болгон кызыгуусу толук турдө жоголуп, социалдык жат көрүнүштөргө аралаша башташат. Мындан сырткары, сабактан четтетилген балдар, мыйзамдуу жумушка кире албагандыгынан, материалдык жактан камсыз болуу учун криминалдык мунөздөгү аракеттерди жасоого барышат [3].

Социалдык-педогогикалык фактор боюнча баланын өзүн алып журуусунун бузулуусуна уй-бүлөөсү да таасир этет. Атап айтсак, төмөнкүдөй уй-бүлөлөр:

- толук эмес уй- бүлөлөр (уй-бүлөдө атасы же апасы жок болсо же чоң атасы, чоң энеси балдарды тарбияласа);
- чыр-чатактуу уй- бүлөлөр (бирин-бири тушунбөгөн же көз караштары бири-бирине дал келбеген, бир тынчтыкка келе албаган уй- бүлөлөр);
- формалдуу уй- бүлөлөр (уй-бүлөдө бирин-бири сыйлоо жок болгон, жашоого болгон максаты, керектөөсү жоголгон, уй-бүлөлүк милдеттерди формалдуу аткарышкан уй- бүлөлөр);
- аракеч уй- бүлөлөр (уй-бүлө мүчөлөрүнүн негизги кызыкчылыгы спирттик ичимдикти пайдалануу болуп калат);
- руханий жактан оорукчан уй- бүлөлөр (балдарына туура инсандык калыптануусуна жана өнүгүүсүнө шарт тузуп бере албаган уй- бүлөлөр).

Көбүнчөсү өспүрүмдөрдө чоңдордун жашоосуна, ишмердуулугуне кызыгуусу, керектөөсү кучей баштайт. Алар адатта, чоңдордун тышкы журум-турумун, өзүн алып журуусун жана эркин болгондугун өз алдынча чечим чыгарууларын туурай баштайт. Ошондой эле, жаш өспүрүмдөр чоңдордой укук жана мүмкүнчүлүктөргө ээ болууну каалашат, ата-энеси же мугалимдери айткан талаптарга көз каранды болбой, өз алдынча болууга аракет кыла башташат. Бирок, жаш өспүрүмдөрдүн жашоо тажырыйбасы аз болгондуктан, аларда чоңдор менен тушунбөстүктөр келип чыгып, натыйжада чыр-чатак туулат [2].

4.Социалдык-экономикалык фактор. Өспүрүмдөрдө социалдык теңсиздиктин атап айтканда, коомдун бай-кедей болуп белунуусу, калктын кепчулук белугунун жакыр жашоосу, жетиштуу айлык маяна менен камсыз болбоосу жана жумушсуздуктун айынан да девианттык журум-турум келип чыгат.

Бул айтылып кеткен факторлордон улам, девианттык журум-турум келип чыгышына биз да толук кошулабыз. Мындан сырткары, азыркы замандын талабына ылайык, социалдык-маданий фактордун да негизинде жаш өспүрүмдөрдүн өзүн алып журуусу бузулуусу толук мүмкүн.

Социалдык-маданий фактор деген бул-азыркы учурда телевидениелерде, интернет булактарында жана газета журналдарда, жалпы эле социалдык тармактарда маалыматтык саясаттын жоктугун тушунсөк болот. Анткени, көбүнчө жаш өспүрүмдөр умтулуп, кызыгып көздөгөн баалуулуктар атап айтсак, телевидениеде, интернет булактарында жана газета-журналдарда ыргалбаган беруулөр, көрсөтмөлөр жана дисктер чыгарылып

жана ал дисктер жалпы адамдарга көрүү мүмкүнчүлүгүн жараткандыгы, алардын туура өсүп жетилуусүнө терс таасирин тийгизет. Бул учун, жалпы эле социалдык тармактарда атайын агартуу-тарбиялык беруулерду көрсөтүү жана ата-эне, мектеп жамаатынын, укук коргоо органдарынын кызматын жигердештирүү керек.

Мындан сырткары, жалпы коомчулуктагы өспүрүмдөрдүн өзүн алып журуусунун бузулбоосуна каршы күрөшүү үчүн, балага өспүрүм куракта өзгөчө көңүл буруусу абзел. Тактап айтканда, балага туура тарбия беруу, ден-соолугу жана психикалык өнүгүүсү чың болуп калыптануусу үчүн кам көрүү, социалдык, экономикалык-маданий жактан жакшы жашоо шарты менен камсыз кылуу жана социалдык жат көрүнүштөрдөн коргоого алуу. Эгерде айтылган иш чаралар талапка ылайыктуу, өз убагында аткарылса анда коомдогу кылмыштуулуктун азайышына бир аз да болсо салым кошулат деген ойдомун.

КОЛДОНУЛГАН АДАБИЯТТАР:

1. Асмолог А.Г. Психология личности-М., 1999.
2. Жунусов И.К., Жолдошбаев Д.А. Мектептеги психологдун ишмердүүлүгү-Б., 2000.
3. Антонян Ю.М. Причины преступного поведение-М., 1992.
5. Захаров А.И. Отклонение в поведении ребенка-М., 1993.